

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології

Науковий журнал
Виходить десять разів на рік

Заснований у листопаді 2009 року
№ 4 (88), 2019

CEJSH

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

Google
Академія

Суми
СумДПУ імені А. С. Макаренка
2019

Засновник та редакція

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка (протокол № 10 від 29.04.2019)

Редакційна колегія:

- А. А. Сбруєва** – доктор педагогічних наук, професор (головний редактор) (Україна);
М. А. Бойченко – кандидат педагогічних наук, доцент (заступник головного редактора) (Україна);
О. Є. Антонова – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
О. А. Біда – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
Дж. Бішоп – доктор філософії, професор (США) (*J. Bishop – PhD, professor (USA)*);
В. С. Бугрій – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
Ю. А. Бондаренко – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
К. Бялобрзєска – доктор гуманітарних наук (Польща) (*K. Białobrzeska – dr. nauk humanistycznych (Polska)*);
Б. В. Год – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
О. А. Заболотна – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
Е. Кантович – доктор хабілітований, професор (Польща) (*E. Kantovich – dr. hab., prof. (Polska)*);
Ц. Курковський – доктор гуманітарних наук (Польща) (*C. Kurkowski – dr. nauk humanistycznych (Polska)*);
О. В. Кучай – доктор педагогічних наук, доцент (Україна);
М. П. Лещенко – доктор педагогічних наук, професор (Польща);
І. М. Литовченко – доктор педагогічних наук, доцент (Україна);
О. В. Лобова – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
О. В. Михайличенко – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
Г. Ю. Ніколаї – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
О. І. Огієнко – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
В. І. Статівка – доктор педагогічних наук, професор (Китайська Народна Республіка);
О. С. Чашечникова – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
М. Яворська-Вітковська – доктор хабілітований, професор (Польща) (*M. Jaworska-Witkowska – dr. hab., prof. (Polska)*);
О. Г. Козлова – кандидат педагогічних наук, професор (Україна);
О. М. Полякова – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна);
І. А. Чистякова – кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний секретар) (Україна)

Затверджено як фаховий журнал з педагогічних наук
(наказ МОН України № 1021 від 07.10.2015)

Журнал індексується в Crossref, Index Copernicus Master List, Cite Factor, Google Scholar та CEJSH.

У журналі відображено результати актуальних досліджень з проблем порівняльної педагогіки, історії освіти та загальної педагогіки, педагогіки вищої школи, а також спеціальної педагогіки.

Кравчук Інна. Розвиток вищої жіночої освіти у Великій Британії у 1870-1920 роках.....	177
Федоренко Світлана, Шаранова Юлія. Практичний досвід виховання громадянськості студентів бакалаврату у США	190
Хижняк Інна, Григор'єва Віта. Проблема підготовки фахівців цивільної інженерії в Німеччині у вітчизняних та іноземних дослідженнях.....	201

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

Матюшинець Яна. Особливості становлення та поступу розвивальних середовищ для дітей в УНР (1917–1919).....	213
Токуєва Алла. Генеза змісту підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти морського профілю в Україні (кінець XX – початок XXI століття)	225
Шевченко Світлана. Відображення зовнішньої диференціації в організації шкільної освіти в Україні на прикладі закладів для дітей із особливими освітніми потребами (1991-2000 рр.).....	236

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Беспалова Оксана, Бугаєнко Тетяна, Авраменко Надія. Питання фізкультурно-оздоровчих технологій у науково-практичному дискурсі	247
Генкал Світлана. Формування критичного мислення учнів засобами проблемного навчання на уроках біології	256
Железнова Тетяна. Здоров'язбережувальна діяльність учителів основної школи та шляхи її вдосконалення в системі післядипломної освіти.	267
Лянной Михайло, Рибалко Петро, Ганчева Владислава, Красілов Андрій. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти.....	280
Мармаза Олександра, Козлов Дмитро. Інновації в управлінні закладом освіти в контексті гуманістичного підходу	289
Мохоньок Зоряна. Здоровий спосіб життя учнів як педагогічна проблема.....	299
Муха Анна. Розвиток творчого мислення як компонент формування підприємницької компетентності на уроках фізики.....	306
Роздимаха Євген. Неформальні об'єднання молоді у процесі самореалізації творчого потенціалу особистості.....	307

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК373.2/.3.09:94(477)"1917/1919"УНР

Яна Матюшинець

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0000-0001-7536-4384

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/213-225

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОСТУПУ РОЗВИВАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩ ДЛЯ ДІТЕЙ В УНР (1917–1919)

У статті проаналізовано особливості становлення та поступу розвивальних середовищ для дітей в Українській Народній Республіці. Висвітлено основні підходи до створення та функціонування розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах розбудови системи освіти нового взірця. Узагальнено основні ідеї та принципи, що врегульовували розбудову розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Охарактеризовано різні типи розвивальних середовищ відповідно до мети тогочасної дошкільної та початкової освіти.

Ключові слова: УНР, розвивальне середовище, діти дошкільного віку, діти молодшого шкільного віку, дитячий садок, трудова школа, дитячі майдани, дитячі клуби.

Постановка проблеми. Сучасні зміни в системі освіти України спонукають до пошуку нових шляхів розбудови ефективної моделі закладів дошкільної та загальної середньої освіти. Наукова спільнота України та педагоги-практики виявляють значну увагу до здобутків минулих поколінь освітян щодо сутності й функціонування розвивальних середовищ для дітей.

З огляду на значення розвивального середовища у формуванні особистості дитини, варто звернутися до першоджерел та архівних документів, де висвітлено різні підходи до становлення й поступу розвивальних середовищ для дітей у революційний період УНР (1917–1919 рр.). Це дасть можливість виявити цікаві для нашого часу знахідки для впровадження в середовище закладів дошкільної та початкової освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення історико-педагогічних досліджень сучасних українських учених дає підстави стверджувати, що різні аспекти розвитку освіти Української Народної Республіки в період 1917–1919 рр. знайшли відображення в працях Л. Березівської (реформування шкільної освіти в УНР); Г. Іванюк (діяльність С. Русової у період реформування освіти в добу УНР); А. Пижик, А. Слюсаренко (становлення системи національної освіти за часів Директорії УНР); М. Собчинської (розвиток шкільництва в УНР); Н. Сорочан (реалізація освітніх реформи у добу УНР); Н. Ротар (діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917–1920 рр.)); С. Філоненка (реалізація концепції національної школи в Україні (1917–1920 рр.)) (С. Філоненко, 1993). Однак питання становлення та

особливостей впливу розвивальних середовищ на розвиток дітей дошкільного віку не отримали належного висвітлення.

Мета статті – проаналізувати та висвітлити особливості становлення та поступу розвивальних середовищ для дітей у період Української Народної Республіки (1917–1919 рр.) для отримання нових знань.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс **методів дослідження**: загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння) з метою вивчення особливостей становлення та поступу розвивальних середовищ для дітей у період Української Народної Республіки (1917–1919 рр.); історико-педагогічний (ретроспективний аналіз архівних матеріалів), що дозволив розглядати явище становлення та поступу розвивальних середовищ для дітей на теренах України у 1917–1919 рр; герменевтичний, що дає змогу нового прочитання проблеми вивчення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток освіти в часи Української Народної Республіки окреслюємо межами 1917–1919 рр., оскільки на ці роки припадає реформування дошкільної та початкової освіти й пошук шляхів підняти її до нових потреб. Освіта України того часу переживала вагомі зміни, у зв'язку з національно-визвольним рухом за українську незалежність та державний суверенітет. Реформи освіти в УНР (1917–1919 рр.) зумовлювалися боротьбою за українську мову, культуру та цінності. Педагоги та керівники державних органів управління освітою зосереджували зусилля на вирішенні соціальних, здоров'язберезувальних завдань, окрім освітньо-розвивальних.

В умовах модернізації дошкільної та загальної середньої освіти в сучасній Україні, проблема творення ефективних освітніх середовищ активізована в документах про освіту.

Зокрема, у концепції Нової української школи (2016) висвітлено завдання щодо забезпечення належних умов для розвитку учнів початкової школи. Започаткований відхід від стандартизованих умов навчання до середовища, що є чинником розвитку дитини. Концептуальними засадами нової української школи визначено зміст освіти, що ґрунтується на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації дитини в суспільстві, формування в неї цінностей шляхом наскрізного процесу виховання, реалізація індивідуального підходу в освітньому середовищі, набуття базових знань, умінь і навичок для реалізації життєвої компетентності особистості (Концепція нової української школи, 2016, с. 7).

Тому, з огляду на викладене вище, значний інтерес становлять напрацювання педагогів попередніх періодів. Так, реалізація мети та завдань розбудови розвивальних середовищ може ґрунтуватися на тих ідеях, що були апробовані в роки УНР. Вагомими для наших пошуків є дослідження сучасних науковців, які розглядали різні аспекти наукового пошуку або є дотичними до проблеми з теми публікації.

Так, у статті Г. Іванюк «Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні» описуються особливості діяльності Софії Русової в добу Української Народної Республіки, розкрито завдання щодо підготовки дітей до подальшого життя та організації закладів дошкільного виховання й початкових шкіл того часу. Автор статті зазначає, що С. Русова зробила значний внесок у розвиток освіти, зокрема працювала над творенням української школи в добу УНР (1917–1919 рр.) і правдиво відстоювала ідею освіти на національному ґрунті та реалізацію ціннісних національно-культурних домінант у цілях, змісті, методах навчання й виховання молоді. Тому, за переконаннями авторки наведеної вище статті, у таких умовах розвивальні середовища відповідали меті суспільного виховання підготовки молоді до самостійного життя (Іванюк, 2016, с. 47-48).

Значний інтерес для наших пошуків становлять дослідження Л. Березівської. Так, у статті «Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.: історіографія питання» висвітлено історико-аналітичні підходи до реформування шкільної освіти на теренах України в хронологічних межах, що розглядаються в нашій статті. Зокрема, значущими є ідеї щодо реалізації освітньої політики уряду УНР у 1917–1919 роках. Автором статті, що наведено вище, висвітлено участь персоналій у реформуванні освіти в УНР того часу: О. Музиченка, Г. Іваниці, К. Лебединцева, С. Постернака. Особливої уваги Л. Березівська приділяє висвітленню та інтерпретації брошури комісара народної освіти Київської губернії С. Постернака «Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917–1919 рр. (1920)» (Березівська, 2009, с. 16).

Зміни щодо організації та змісту функціонування освітніх середовищ для дітей спричинені реформою уряду Української Народної Республіки. У квітні 1917 р. в Києві відбувся I Всеукраїнський педагогічний з'їзд, де було розглянуто питання українізації освітнього середовища для дітей (навчання й виховання лише рідною українською мовою) та розбудови національної школи (ЦДАВО України. Ф. 2581, оп. 1, спр. 2, 1917). Урядом Української Народної Республіки було підтримано ідею створення народної школи та реалізації доступності до навчання всіх дітей шкільного віку. Так, з огляду на актуальність створення рідномовної школи 10–12 серпня того ж року було організовано II Всеукраїнський педагогічний з'їзд, де відбувся розгляд проекту Єдиної школи на Україні.

У проекті було зазначено, що «єдиною школою будемо називати нормальну з педагогічного боку школу, через яку повинні переходити всі діти даної Держави» (II Всеукраїнський Учительський З'їзд. Київ, 1917). З огляду на це, така школа розглядалася як однакова для всіх вихованців, але не передбачала уніфікованого змісту навчання. Розвивальне середовище шкіл мало бути національним, навчальним, виховним і діяльним, а також мало бути створене на основі культурних надбань українського народу, де дитина зможе вільно розвиватися, незалежно від загальноприйнятих правил та

стереотипів. Розвивальне середовище єдиної школи мало будуватися на так званому основному поділу школи на цикли відповідно до віку дітей, надаючи їй «гнучкості». Такий підхід до організації освітнього середовища перегукується з індивідуальним підходом до навчання дітей, який широко використовується під час освітнього процесу в сучасних умовах.

У II розділі проекту Єдиної школи на Україні було відведено значну роль навчанню, релігії, мистецтву, руханкам та громадянському вихованню в житті дітей. Особливу увагу у проекті було відведено створенню розвивальних середовищ шкіл, де переважають змішані школи, які є набагато ефективнішими для соціального виховання аніж попередньо функціонуючі роздільні школи для дівчат і хлопців.

Цікавими є ідеї щодо спростування значущості іспитів по закінченню шкільного навчання, обґрунтовуючи це тим, що результативність засвоєння знань повинна проявлятися під час тривалого часу навчання (напр. семестр) або по завершенню вивчення навчальної дисципліни.

Отже, єдина школа виступала загальноосвітньою семирічною школою, що складалася з двох ступенів. На першому ступені навчання відбувалося протягом 4-х років; на другому – 3-х років.

За ухвалою II Всеукраїнського педагогічного з'їзду від 1 вересня 1917 року було розпочато українізацію початкових шкіл та організувано літні курси для підготовки вчителів до проведення уроків українською мовою. З огляду на необхідність аналізу джерел щодо різних напрямів виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, практичний інтерес становлять матеріали щодо позашкільної роботи з дітьми. Так, у зазначеному документі наведено важливість переорганізації не лише шкільного а й позашкільного навчання з огляду на мету нової трудової школи (Ф. 166, Оп. 1., Спр. 202, 1919, арк. 1).

На основі аналізу матеріалів було визначено, що трудова школа того часу ставила перед собою такі завдання: розумовий розвиток шляхом практичної діяльності, розвиток активності, виховання волі характеру. Така школа повинна виховувати громадян, які підготуються до трудової, наукової й політичної діяльності.

Основною метою вільного, трудового й соціального виховання зазначено перебування дитини в розвивальному середовищі школи весь день, як під час навчання, так і під час відпочинку, а саме приміщення школи повинно бути місцем для праці і для вільної діяльності кожної особистості.

Також у матеріалах щодо позашкільної роботи з дітьми зазначено, що діяльність позашкільних закладів для дітей (клубів, майданів для дітей тощо), має замінити для них школи, яких не вистачало в ці роки. Новостворені розвивальні середовища мали повністю займати весь час дітей.

Тому для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку необхідно було якісно організувати й заповнити час відпочинку, з метою створення

умов для розвитку і виховання на засадах громадянських цінностей. У цей час позашкільну роботу виконували колонії, клуби, бібліотеки-читальні, що створювали відповідне до соціальних потреб розвивальне середовище.

За даними, що містяться в документі Відділу соціального виховання підвідділу дошкільного виховання «Завдання позашкільної роботи з дітьми (клуби, майдани, полуколонії)» (Ф. 166, Оп. 1., Спр. 202, 1919), визначено й узагальнено роль дитячого клубу як продовження трудової школи, з огляду на мету і принципи виховання дітей. Дитячий клуб має організувати трудове і вільне дитяче угруповання, і виступає своєрідним доповненням до трудової школи.

Розвивальне середовище школи мало давати можливість своїм вихованцям перебувати в часи відпочинку у знайомих стінах, де реалізується вільне і трудове виховання дітей. На етапі становлення трудової школи, у зазначеному вище документі вказано, що школа на той час не була в змозі керувати працею дітей у саду та на городі, у різних майстернях. Тому дитячі клуби мали відігравати головну роль у створенні дитячого трудового колективу, який у подальшому буде відбиватися на шкільному навчанні (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 202, 1919).

Окрім глобальних змін у шкільній політиці українського уряду в 1917–1919 рр., реформування зазнала й дошкільна освіта. У той період почало активно розвиватися суспільне дошкільне виховання за сприяння Софії Русової – очільниці відділу позашкільної освіти і дошкільного виховання Генерального секретарства народної освіти (з 8 січня 1918р. – Міністерства народної освіти).

Про значний вплив реформ 1917–1919 років на створення розвивальних середовищ у дошкільних установах свідчать численні факти висвітлені матеріалах про роботу підвідділу дошкільного виховання Київської губнаросвіти Генерального секретарства народної освіти (протоколи, звіти, плани, кошториси видатків, відомості про дитячі установи), що зібрані в архівних справах ЦДАВО. Так, у звіті діяльності підвідділу дошкільного виховання було висвітлено перелік закладів для дітей, які були під його керівництвом, а саме: дитячі сади, дитячі клуби і дитячі майдани, що свідчить про різноманітність розвивальних середовищ для дітей. Також у документі було висвітлено питання щодо необхідності створення дитячих колоній сумісно з шкільним відділом (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 1).

За даними перепису кількості дітей, що проводився підвідділом дошкільного виховання Київської губнаросвіти Генерального секретарства народної освіти у співпраці з запрошеними інструкторами в 1917 році, на 40,6 тисяч дітей у Києві функціонує лише 33 дитячих садки з місткістю на 940 дітей. Ці дані свідчили про необхідність створення більшої кількості дитячих установ через їх недостатність у районах де проживають переважно сім'ї робітників та бідні громадяни. Метою створення дошкільних закладів

було «виведення дітей із сирих підвалів» і створення здорового середовища для їх гармонійного розвитку (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 1).

Вивчення стану діяльності дитячих садів у 1917–1919 роках засвідчує, що ці установи потребували повної реорганізації середовища щодо педагогічного впливу, удосконалення матеріального стану приміщень, у яких перебували діти (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 1 об.).

З огляду на необхідність удосконалення педагогічного впливу, підвідділом дошкільного виховання Київської губнаросвіти Генерального секретарства народної освіти було організовано курси для підготовки «дошкільних працівниць» (суч. вихователів дітей дошкільного віку (Я. Матюшинець)). Ці курси започаткували роботу першого квітня 1917 року. Вони виконували завдання початкової підготовки дошкільних працівників для роботи в дошкільних установах, а пізніше вдосконалення їх педагогічної підготовки. Про необхідність елементарної підготовки вихователів, які могли успішно створювати розвивальне середовище для дітей, свідчила велика кількість бажаючих стати слухачами курсів (було заплановано 150 місць, але довелося їх розширювати відповідно до інтенсивності записів на курси).

Так, у плані роботи підвідділу дошкільного виховання Київської губнаросвіти Генерального секретарства народної освіти було висвітлено необхідність створення дитячих садків у робітничих районах відповідно кількості народних шкіл. Також було поставлено на меті створення низки дитячих майданчиків, які будуть функціонувати в літній період, а з приходом холодів групи дітей із дитячих майданчиків можуть перейти в дитячі клуби (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 2). Варто зазначити, що підвідділ приділяв особливу увагу створенню дитячої бібліотеки (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 3), що дає підставу стверджувати про різноплановість розвивального середовища того часу для дітей.

За результатами вивчення матеріалів з архіву ЦДАВО фонду 166, Оп. 1, Спр. 201 визначено, що діяльність підвідділу дошкільного виховання не обмежувалася лише організацією функціонування дошкільних установ. Відповідно до проаналізованого документу, підвідділ дошкільного виховання Київської губнаросвіти Генерального секретарства народної освіти приділяв особливу увагу створенню та діяльності різних дитячих закладів. Вони складали розгалужену систему розвивальних середовищ (дитячі садки, майдани, клуби, дитячі бібліотеки).

Для забезпечення діяльності різних розвивальних середовищ і дитячих установ удосконалювалася підготовка педагогів. Значний інтерес для дослідження особливості та становлення поступу діяльності розвивальних середовищ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку становлять плани занять курсів дошкільного виховання для працівниць дошкільних установ (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, 1919 р.). Так, план занять, що було висвітлено в документі, передбачав вивчення психології дитини та інклюзивного

навчання, дитячої літератури, фізичного виховання, ігор і гімнастики, малювання і ліплення, ручної праці, основ музики і співу, особливостей проведення бесід для дітей із природознавства з елементами екскурсійної справи й педагогічної статистики. Ці заняття для вихователів дошкільних установ мали на меті підготувати обізнаного педагога, який матиме змогу успішно реалізовувати розвивальне середовище для дітей різних прошарків населення (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 5).

За результатами аналізу пояснювальної записки до «Короткострокових курсів по підготовці керівників майданів, дитячих садків і клубів, що були організовані Губернським підвідділом дошкільного виховання на 150 слухачів» (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201) нами було виявлено, що перед тогочасним керівництвом підвідділу дошкільного виховання поставало завдання підготовки працівників дитячих садків та літніх дитячих майданів (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 6). Для цього було заплановано проведення курсів для осіб, які мали середню освіту та початковий педагогічний досвід. З огляду на це, можемо зробити висновок, що створення розвивальних середовищ для дітей, зумовлене запитами суспільства, призвело до необхідності збільшення кількості педагогів і підвищення їхньої педагогічної культури.

У протоколі № 13 засідання колегії дошкільного виховання Міністерства народної освіти від 6 травня 1919 року було висвітлено питання щодо вдосконалення організації дитячих майданів і збагачення розвивального середовища іграшками та педагогічним приладдям («Ігрушечка»). Вирішення цього завдання покладено на Н. М. Френкель. Тому у штатний розпис входила посада лікаря, який мав забезпечити санітарно-гігієнічні умови в середовищі дитячого садка (Т. Лубенець). Окрім цього, на майданах відкривалися бібліотеки з літературою різних напрямів. Вони виконували завдання педагогічної просвіти дітей і батьків (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 18).

Соціально-економічний стан того часу гальмував поступ розвивальних середовищ для дітей. Так, у протоколі № 14 засідання колегії дошкільного виховання Міністерства народної освіти 9 травня 1919 року (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 19) було зазначено, що постачання іграшок та педагогічного приладдя фабрикою «Ігрушечка» здійснюватися не буде через брак матеріалів. Перед цією колегією постало питання пошуку нових шляхів постачання іграшок для роботи на майданах. Також Н. М. Френкель висвітлила проблему облаштування книгозбірень для дітей та їх наповнення книжками. Як вивилося, книжок для майданів було дуже мало та не вистачало коштів. Отже, можемо говорити про те, що на шляху до створення розвивальних середовищ дитячих майданів з'являлися перешкоди.

На висвітленому вище засіданні колегії дошкільного виховання Міністерства народної освіти було заслухано Т. Лубенця, який виступив за облаштування дитячих садків і клубів-читалень для дітей у Троїцькому

Народному Домі. На засіданні комісії розглядалося питання про необхідність урівняння в чисельності російських та українських дитячих садків (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 19 об.).

У кінці червня 1919 року Відділом соціального виховання Міністерства народної освіти було висвітлено зведені дані по діяльності різних установ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. На той період вже функціонувало 84 дитячих садків, 186 майданів, 6 осередків, 7 дитячих будинків, 6 колоній, 1 дитяче містечко і 1 дитячий народний будинок.

Через те, що в багатьох містах були делеговані особи, мало знайомі з діяльністю підвідділу соціального виховання, або були віддалені від педагогічної діяльності кількість дитячих установ була значно зменшена (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 42 об.)

Практичну значущість для нашого дослідження становить «Доповідь про працю підвідділу дошкільного виховання при Київському повітовому законодавчому комітеті» С. Русової, що оприлюднена у ЦДАВО фонду 201 справі 166 (1919 р.).

У матеріалах цієї доповіді завідувачка підвідділу дошкільного виховання С. Русова висвітлила результати діяльності підвідділу дошкільного виховання при Київському повітовому законодавчому комітеті за 1919 рік.

1919 року значну увагу органи управління освіти приділяли функціонуванню дитячих майданів. Так, підвідділом дошкільного виховання Київської губнаросвіти було заплановано при Київському повіті на літні місяці відкрити 7 майданів (5-українських і 2-єрейських). Дитячий майдан розраховувався на 80 дітей з двома керівницями. З метою створення поліфункціонального розвивального середовища було заплановано реалізувати не лише навчальну, розвивальну й виховну, а і здоров'я-збережувальну функції. Тому було вирішено реалізувати, окрім занять, харчування дітей, на яке було складено кошторис (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201).

Також із осені планувалося заснувати дитячі хати-«садки» та клуби. Так, підвідділом було заплановано відкриття майданів для дітей у: Ржищіві (2), Макарові (1), Бородянці (1), Абрамівці (1 укр), Мотижині (1), Кагарлиці (1).

У травні 1919 року інструктором підвідділу дошкільного виховання Київської губнаросвіти було організовано майдани в Абрамівці та Бородянці. В Абрамівці було відкрито майдан на 40 дітей, де керівницею майдану було призначено місцеву вчительку.

Як засвідчують вище наведені документи, на той час була кадрова скрута. Для дитячого майдану в Бородянці не було знайдено керівниці, тому було вирішено дочекатися закінчення курсів дошкільного виховання. Також у травні того самого року в Макарові було знайдено місце для майдану та закуплено приладдя для розвивального середовища, але не знайшлося керівниці, тому заклад не був відкритий (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 31).

Кадрове питання не вирішували нові форми підготовки вихователів. У червні 1919 року закінчилися педагогічні курси, але на Київський повіт погодилося поїхати лише три українські керівниці. Тому керівництво підвідділу вирішило відправляти в якості керівниць на майдани вчителів зі знаннями дошкільної педагогіки, а помічницями на майданах планувалося взяти місцевих вчительок (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 32).

На основі позитивного досвіду міста й містечка почали виникати ініціативи про відкриття майданів для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в селах. Так, протягом травня і червня того самого року від сільських виконкомів, просвіт та засідань надійшло декілька заяв про необхідність відкриття майданів у сільській місцевості.

Відповідно до потреб часу, на колегіях підвідділу дошкільного виховання Київської губнаросвіти було обговорено питання відкриття майданів і вирішено організувати такі освітні установи. Тому в червні було відкрито майдани для дітей у Біличах та Бородянці. Також було створено два майдани у Ржищеві, два в Кагарлиці і Гостомелі. На Ржищевські майдани було відведені кошти, призначені керівниці закладів та закуплено відповідне приладдя. За даними доповіді вказано, що ці заклади розпочали свою діяльність, але через повстання було втрачено зв'язок Київського підвідділу з керівництвом цих закладів. Так, у Гостомелі керівниці були відправлені лише 20 липня 1919 року, тому за даними, у цих закладах робота тільки налагоджувалася. Ці дані відображають причини активного відкриття освітніх установ для дітей із сімей, що проживають зазначених місцевостях (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 32).

На Київщині загалом було відкрито 6 майданів для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. З них два заклади на 40 дітей, два – 80 дітей і два на 120 дітей. Розвивальні середовища всіх майданів для дітей було облаштовано в садках, де діти могли почувати себе природньо, вільно і комфортно. Харчування було наявне лише в тих майданах, де були виділені на це кошти (на той час харчування було можливо лише на двох майданах, які були профінансовані Губернським підвідділом). Відповідно, ці факти презентують здоров'язбережувальну складову розвивального середовища для дітей, яке функціонує на природних засадах.

Губернський підвідділ на початку власної діяльності дбав про розповсюдження й популяризацію ідеї дошкільного виховання. З цією метою підвідділом було зроблено доповіді на з'їздах учителів і представників волосних виконкомів; було розіслано у волосні відділи Народної освіти доповідь інструктора про значення дошкільного виховання, інструкції Губернського Дошкільного підвідділу для садків та майданів; було прочитано в селах дві лекції (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 32).

Також, у «Доповіді про працю підвідділу дошкільного виховання при Київському повітовому законодавчому комітеті» С. Русової, було визначено

причини, через які підвідділ не міг поширити свою діяльність і в подальшому реалізувати популяризацію ідеї дошкільного виховання. По-перше, це відсутність необхідної кількості досвідчених керівниць для роботи з дітьми на цих майданах, по-друге, це критично мала кількість співробітників зі спеціальною дошкільною освітою в підвідділі, які виконували обов'язки завідувача і інструктора. За даними доповіді, у перспективах було перетворення дошкільного підвідділу у підвідділ соціального виховання у вересні й відкриття більшої кількості дитячих садків та дитячих клубів (21 дитячий садок, 9 клубів) (Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201, Арк. 33).

Отже, результати аналізу доповіді завідувачки дошкільного підвідділу дають змогу зробити висновок, що в квітні-червні 1919 року були позитивні зрушення в популяризації ідеї дошкільного виховання та створення закладів для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Показниками цих зрушень є активні запити щодо створення майданів у сільській місцевості та їх облаштування. Також цими показниками є подальші перспективи діяльності підвідділу у вигляді створення низки закладів для дітей двох видів: дитячі садки і дитячі клуби.

Тому ці умовиводи дають підстави стверджувати, що революційний переворот на Україні спонукав до активного впровадження ідей дошкільного виховання, створення функціональних розвивальних середовищ у різних закладах для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку та реалізації педагогічних поглядів того часу на виховання, навчання й розвиток дітей.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, за результатами студіювання першоджерел нами було виокремлено основні ідеї та принципи, що врегульовували розбудову освіти в Україні в 1917–1919 року, зокрема діяльності розвивальних середовищ для дітей: створення системи закладів для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (дитячі садки, дитячі майдани, дитячі осередки, трудові школи, дитячі клуби тощо); рівність права на здобуття загальної освіти дітьми безкоштовно; проведення занять та викладання всіх шкільних предметів рідною українською мовою та обов'язкове вивчення української мови для дітей інших національностей; урахування інтересів та можливостей дітей під час навчання, виховання та розвитку дітей у різних закладах освіти (реалізація індивідуального підходу). Особливості становлення та поступу розвивальних середовищ для дітей у хронологічних межах дослідження полягають, насамперед, у пошуку шляхів розбудови системи освіти, зокрема дошкільної та початкової в умовах розбудови незалежної держави того часу.

Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження періодизації ідей українських педагогів кінця XIX – початку XX століття про розвивальне середовище для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

- Березівська, Л. Д. (2009). Реформування шкільної освіти в Україні у XX ст.: історіографія питання. *Історико-педагогічний альманах*, 1, 15-28 (Berezivska, L. D. (2009). Reforming school education in Ukraine in XX century: the historiography of the issue. *Historical and Educational Almanac*, 1, 15-28).
- Іванюк, Г. І. (2016). Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні. *Рідна школа*, 5-6, 46-50 (Ivaniuk, H. I. (2016). Sophia Rusova's activities in the field of pedagogy: serving the people and Ukraine. *Native school*, 5-6, 46-50).
- Іванюк, Г. І. (2017). Нормативно-правове забезпечення становлення і функціонування нової школи в добу Української революції (1917–1921). *Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921): зб. матеріалів Всеукр. наук.- практ. Семінару. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ: [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського]*, 8-10 (Ivaniuk, H. I. (2017). Regulatory support of the formation and functioning of a new school in the era of the Ukrainian revolution (1917–1921). *Development of education in the era of the Ukrainian revolution (1917-1921): Collection of materials of scientific-practical Seminar. GNPB of Ukraine. V. O. Sukhomlynskyi. Kyiv: [GNPB of Ukraine. V. O. Sukhomlynskyi]*, 8-10).
- II Всеукраїнський Учительський З'їзд. Тези докладів, дебати, постанови (1917). *К. Видання Українського Товариства шкільної освіти*, 39 (II Ukrainian Teachers' Congress. Theses of reports, debates, decisions (1917). *K. Edition of the Ukrainian society of school education*, 39).
- Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» (2016). Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016> (*Conceptual foundations of reforming secondary school "New Ukrainian School"* (2016). Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016>).
- Ротар, Н. Ю. (1996). *Діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917–1920 рр.)* (автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01) (Rotar, N. Yu. (1996). *The activities of the Ukrainian national democratic government in the field of education (1917–1920)* (PhD thesis abstract)).
- Слюсаренко, А. Г. (1996). Проблеми шкільної освіти за добу Директорії УНР. *Вісн. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Історія*, 34, 143 (Slusarenko, A. G. (1996). Problems of school education in the era of the Directory of the UPR. *Taras Shevchenko Kyiv University bulletin*, 34, 143).
- Собчинська, М. М. (1995). *Становлення і розвиток шкільництва і педагогічної думки в Українській Народній Республіці (1917–1920 рр.)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01) (Sobchinska, M. M. (1995). *Formation and development of school and pedagogical thought in the Ukrainian People's Republic (1917–1920)* (PhD thesis abstract)).
- Сорочан, Н. А. (1998). *Формування системи управління освітою в Україні за доби Центральної ради* (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) (автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01) (Sorochan, N. A. (1998). *Formation of the system of education management in Ukraine in the era of the Central Council* (March 1917 – April 1918) (PhD thesis abstract)).
- Філоненко, С. М. (1993). До питання про концепцію національної школи в Україні в період 1917-1920 рр. (По сторінках журналу «Вільна українська школа»). *Відродження*, 2, 9-14 (Filonenko, S. N. (1993). On the question of the concept of the national school in Ukraine in the period 1917–1920 (According to the pages of the Free Ukrainian School magazine). *Revival*, 2, 9-14).

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) (1919). Ф. 166, Оп. 1, Спр. 201 (Central State Archive of the Supreme Authority and Administration of Ukraine (1919). F. 166, Descr. 1, Case 201).

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) (1919). Ф. 166, Оп. 1, Спр. 202 (Central State Archive of the Supreme Authority and Administration of Ukraine (1919). F. 166, Descr. 1, Case 202).

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) (1917). Ф. 2581, Оп. 1, Спр. 2 (Central State Archive of the Supreme Authority and Administration of Ukraine (1919). F. 2581, Descr. 1, Case 2).

РЕЗЮМЕ

Матюшинец Яна. Особенности становления и развития развивающей среды для детей в дошкольных учреждениях и начальной школе УНР (1917–1919).

В статье проанализированы особенности становления и развития развивающей среды для детей в Украинской Народной Республике. Освещены основные подходы к созданию и функционированию развивающей среды для детей дошкольного и младшего школьного возраста в условиях развития системы образования нового образца. Обобщены основные идеи и принципы, которые регулировали развитие развивающую среду для детей дошкольного и младшего школьного возраста. Охарактеризованы различные типы развивающих сред в целях дошкольного и начального образования в указанных временных промежутках

Ключевые слова: УНР, развивающая среда, дети дошкольного возраста, дети младшего школьного возраста, детский сад, трудовая школа, детские площадки, детские клубы.

SUMMARY

Matyushinets Yana. Peculiarities of formation and development of a developing environment for children in preschool and primary school of the UPR (1917–1919).

The article analyzes peculiarities of formation and development of a developing environment for children in the period of the Ukrainian People's Republic (1917–1919). The main approaches to the creation and functioning of a developing environment for children of preschool and primary school age are covered. The main ideas and principles were generalized; they regulated creation of developing environments and education in Ukraine in 1917–1919. The main institutions for children of preschool and primary school age, which functioned during the UPR (1917–1919), were identified. The goals and objectives of a single school activity on the territory of the UPR in 1917 are characterized according to educational principles. The features of extracurricular work with children in 1917–1919 are presented.

Socio-political changes caused by the education reform of the UPR, can be considered fundamental in the development of the educational environment for children of preschool and primary school age.

The article presents the results of the role of the revolutionary coup in Ukraine, which prompted active introduction of ideas of preschool education, creation of functional developmental environments in various institutions for children of preschool and primary school age and realization of the pedagogical views of the time on the upbringing, training and development of children.

According to the results of the analysis, the main ideas and principles have been highlighted, regulating development of education in Ukraine in 1917–1919, in particular the activities of developing environments for children. This is creation of a system of institutions for children of preschool and primary school age (kindergartens, children's playgrounds, children's centers, labor schools, children's clubs, etc.) and gaining equality of the right to

receive general education for children free of charge; the role of conducting classes and teaching all school subjects in the native Ukrainian language and compulsory study of the Ukrainian language for children of other nationalities; taking into account interests and opportunities of children during the education, upbringing and development of children in various education institutions (implementation of an individual approach).

Key words: UPR, developing environment, children of preschool age, children of primary school age, kindergarten, labor school, playgrounds, children's clubs.

УДК 371.315.6:51

Алла Токуєва

Херсонська державна морська академія

ORCID ID 0000-0001-9433-5095

DOI 10.24139/2312-5993/2019.04/225-235

ГЕНЕЗА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Україна має значний потенціал у забезпеченні міжнародного флоту висококваліфікованими фахівцями. Стрімкий розвиток технічного оснащення світової морської галузі посилює роль фундаментальної підготовки кадрів. З огляду на це перед вітчизняною морською освітою постає завдання забезпечення якісної фізико-математичної підготовки майбутніх випускників із урахуванням міжнародних вимог та стандартів. Водночас не втрачають свою цінність і національні здобутки щодо організації освітнього процесу в морських закладах освіти. Метою дослідження є розкриття генези змісту, форм і методів підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти морського профілю в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ століття й визначення перспективних напрямів удосконалення підготовки майбутніх фахівців морської галузі в контексті сучасних освітніх реформ.

Ключові слова: *заклади вищої освіти морського профілю, генеза змісту, зміст освіти, робочі навчальні плани, морська освіта, соціально-комунікативна компетентність, гуманітарна складова, напрями професійної освіти.*

Постановка проблеми. Надшвидкі темпи розвитку, технологізації та інформатизації морської галузі зумовлюють оновлення вимог сучасного ринку праці. Зокрема, важливого значення набуває універсальність фахівців, які здатні навчатися впродовж життя, володіти іноземними мовами, застосовувати знання, вміння й навички під час виконання професійних задач. Аналізуючи нормативну базу освітніх стандартів морських спеціальностей, треба зазначити, що, з одного боку, діяльність закладів освіти морського профілю регулюється національними законами в галузі освіти та відомчими нормативними актами, а з іншого – підпорядковується постановам Міжнародної морської організації і комісії Євросоюзу. Забезпечення якості підготовки морських спеціалістів всіх рівнів обумовлено, перш за все, цінністю людського життя, економічними та екологічними наслідками морських катастроф, а також зростаючою складністю техніки, що використовується на судах, і посиленням напруженості світового